

УДК 347.633(477):054.6

С.С. Журило, канд. юрид. наук, старший викладач
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу
вул. Піонерська, 9, Одеса, 65009, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СУДОМ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ ДО РОЗГЛЯДУ

Статтю присвячено розгляду питання щодо необхідності проведення попереднього судового засідання при розгляді справ про усиновлення українських дітей іноземними громадянами. Зокрема, аналізуються точки зору науковців з даного питання, проводиться аналіз судової практики.

Ключові слова: усиновлення, усиновлювач, дитина, судовий розгляд, іноземець.

Постановка проблеми. Для дитини сам факт усиновлення є вкрай важливим, адже він впливає на долю дитини і означає для неї появу нових батьків, кардинальні зміни в житті (спосіб життя, оточення, місце проживання тощо), а у випадку усиновлення іноземцями – також (найчастіше) зміну країни проживання.

Судовий порядок усиновлення дитини застосовується з метою посилення гарантій прав дітей, які залишилися без піклування батьків, та відповідає світовій практиці з даного питання. Він має, зокрема, такі переваги: 1) суд є незалежним органом і виносить рішення відповідно до законодавчих норм, а не задовольняє відомчі інтереси; 2) суд здійснює діяльність в певній процесуальній формі; 3) суддя професійно розуміється на питаннях права.

Також судовий порядок усиновлення дозволяє досягти максимального дотримання прав та інтересів усиновлюваної дитини, усиновлювачів, незалежності рішення про усиновлення або відмову в ньому.

Разом з тим, суд не завжди ретельно аналізує докази в справі, покладаючись на працівників органу опіки та піклування, які не завжди компетентні, що призводить до помилок. В даному випадку мова йде про недостатню підготовленість справи, формального підходу судді до її вирішення, внаслідок чого норми, закріплені в законодавстві, не застосовуються взагалі або ж порушуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед цивілістів, які приділяли увагу різним аспектам усиновлення, необхідно відзначити: М.М. Агаркова, С.М. Братуся, Я.Р. Веберса, Ю.С. Гамбарова, О.О. Грабовську, Ю.В. Деркаченко, Н.Л. Дювернуа, І.В. Жилінкову, Л.М. Зілковську, К.Д. Кавеліна, О.О. Красавчикова, М.С. Малєїна, Г.К. Матвєєва, Д.І. Мейера, Т.А. Стоянову, В.І. Сінайського, Г.Ф. Шершеневича та ін. Однак питання, які стосуються підготовки до розгляду судом справ про усиновлення українських дітей іноземними громадянами потребують додаткового дослідження.

Метою статті є дослідження питання необхідності проведення попереднього судового засідання при розгляді справ про усиновлення, в тому числі іноземними громадянами українських дітей.

Виклад основного матеріалу. Розгляд справ про усиновлення дитини – громадянина України як громадянина України, так і іноземними громадянами провадиться в порядку окремого провадження (ст. 234 ЦПК України), за правилами, передбаченими ЦПК України.

Підготовка справ про усиновлення є самостійною стадією цивільного процесу з усиновлення, що розпочинається з моменту винесення ухвали про відкриття провадження у справі та закінчується винесенням ухвали про закінчення дій по підготовці до судового розгляду справи, відповідно до ст.156 ЦПК України [1].

Для відокремлювання стадій цивільного процесу основною проблемою є правильне визначення самостійної мети та відповідних завдань стадії. Метою стадії підготовки ци-

вільних справ до судового розгляду є забезпечення судом та іншими учасниками процесу умов для правильного та своєчасного розгляду справи [2, с. 126].

Постанова Пленуму ВСУ «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» (далі – Постанова) встановлює, що, готуючи справу до розгляду, суд повинен визначити: обставини, які мають значення для справи, та факти, що підлягають встановленню і покладені в основу вимог і заперечень; характер спірних правовідносин і зміст правової вимоги; матеріальний закон, який регулює спірні правовідносини; вирішити питання про склад осіб, які братимуть участь у справі; з'ясувати, які є докази на підтвердження зазначених фактів; визначити коло доказів відповідно до характеру спірних правовідносин і роз'яснити, якій із сторін слід довести певні обставини; вжити заходів для забезпечення явки в судове засідання, а також сприяти врегулюванню спору до судового розгляду [3].

З метою врегулювання спору до судового розгляду суди повинні з'ясувати: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають сторони укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду. Зазначені процесуальні дії можуть бути вчинені лише в позовному провадженні та повинні здійснюватися не формально; суди мають вживати дієві заходи для примирення сторін та врегулювання спору до судового розгляду, зберігаючи при цьому об'єктивність і неупередженість.

Попереднє судове засідання є процесуальною формою підготовки справи до судового розгляду і повинно бути призначене й проведене протягом одного місяця з дня відкриття провадження у справі. ЦПК України містить положення щодо проведення попереднього судового засідання, яке є обов'язковим для кожної справи, за виключенням випадків, встановлених ЦПК України.

Однак у п. 6 Постанови зазначено, що враховуючи особливості провадження, попереднє судове засідання не проводиться у наказному та в окремому провадженнях, а також при вирішенні скарг на дії державного виконавця, клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів. У справах окремого провадження, зокрема, при розгляді справ про обмеження цивільної дієздатності чи визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою чи про відновлення прав на втрачені цінні папери, здійснюються певні підготовчі дії, визначені законом (статті 239, 248, 262 ЦПК України). У тих випадках, коли проведення попереднього судового засідання не є обов'язковим, справа до судового розгляду призначається ухвалою про відкриття провадження у справі [3].

Аналізуючи точки зору науковців щодо доцільності проведення попереднього засідання, можна виділити наступні. Д.І. Лупеник зазначає, що проведення у кожній без винятку справі попереднього судового засідання є недоцільним [4, с. 59].

Є.В. Васьківський підкреслює, що особи, які порушують справи охоронного провадження, не заявляють юридичних вимог проти один одного, тому в таких справах немає ні позивача, ні відповідача, а є тільки заявник. Внаслідок цього всі правила позовного провадження, що обумовлюють його двосторонність та розраховані на участь суперника, не можуть бути застосовані в цих випадках [5, с. 413]. Автором робиться висновок про те, що проведення попереднього судового засідання з метою врегулювання спору по справам з усиновлення є недоцільним.

Т.А. Стоянова зазначає, що проведення таких процесуальних дій, як визначення питання про склад осіб, що беруть участь у справі, визначення предмету доказування та кола доказів по справам з усиновлення, визначення часу та місця судового розгляду можливе і без особистої участі заявника, заінтересованих осіб [6, с. 164-166].

Однак, аналізуючи зазначену вище Постанову, видно, що існують винятки, підтверджується необхідність проведення підготовчих дій при розгляді справ про обмеження цивільної дієздатності чи визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою чи про відновлення прав на втрачені цінні папери (ст.ст. 239, 248, 262 ЦПК України).

Розглянувши більш детально вказані статті знаходимо, що диспозиція ст. 248 ЦПК (підготовка справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її по-

мерлою до розгляду) майже повністю збігається з диспозицією статті 253 ЦПК (підготовка справи про усиновлення до розгляду), крім того, маючи на меті однакові цілі та задачі.

У зв'язку з чим незрозуміло, чому Верховний Суд України у своїх постановках пленумів оминув таку важливу категорію справ окремого провадження як усиновлення, особливо міжнародне.

Це в свою чергу призвело до того, що судді, керуючись даною Постановою, не проводять попередні засідання, ухвалами призначають справи до судового розгляду та розглядають справу за одне судове засідання.

Однак, на нашу думку, в складних справах про усиновлення дітей, у яких є родичі, що виступають проти даного усиновлення, де батьки мають свою думку з цього приводу, де є спірні моменти, попереднє судове засідання повинно обов'язково проводитися. Так як ці питання, виникаючи під час судового розгляду, призводять до відкладення справи, затягування процесу, що, в свою чергу, негативно впливає і на саму дитину.

Іноді під час судових засідань виникають питання і процесуального характеру, які можна було б виявити і усунути у попередньому засіданні.

Аналізуючи судову практику з даного питання, наведемо приклад ухвали Баранівського районного суду Житомирської області, який, розглянувши у відкритому судовому засіданні справу за заявою Жгут М. про усиновлення дитини 01.02.2012 р. встановив наступне: в поданій до суду 10.01.2012 р. заяві Жгут М. зазначає, що 02.09.2006 р. у відділі РАЦС Баранівського району Житомирської області був зареєстрований шлюб між ним та Носач С.

На їх утриманні знаходиться син його дружини від попереднього шлюбу – Носач П. Батько дитини, Носач В., протягом довгого часу не виховував та не утримував сина, а рішенням від 08.12.2006 р. – був позбавлений батьківських прав.

У заявника із сином дружини Носач П. склалися добрі стосунки, він вважає його своїм сином, піклується про нього, який також відноситься до нього як до батька і не заперечує проти усиновлення. Тому заявник просить суд винести рішення про усиновлення ним Носач П. та зазначити його – Жгут М., в актовому записі про народження усиновленого, батьком усиновленого.

В судовому засіданні 01.02.2012 р. розглядалася справа і головуючий вийшов в нарадчу кімнату для ухвалення рішення, але звернув увагу, що склад суду не відповідає вимогам ст. 234 ЦПК України, де передбачений розгляд таких справ з участю народних засідателів. Тому суд згідно ч. 2 ст. 195 ЦПК України, не ухвалюючи рішення, ухвалив поновити судовий розгляд справи і призначити її до розгляду на 10.02.2012 р. [7]

На нашу думку, цієї ситуації можна було б уникнути на попередньому судовому засіданні, де суд розглянувши матеріали заяви, міг би виявити законодавчу вимогу про розгляд справи лише за участі народних засідателів, а не починати після повністю проведеного судового розгляду повторно новий судовий розгляд за участі батьків, дитини та інших зацікавлених осіб.

Наступний приклад ухвали апеляційного суду також свідчить на користь необхідності проведення попереднього судового засідання. Так, ухвалою Апеляційного суду Автономної Республіки Крим по справі № 2/115/64/2013 від 05.08.2013 р. встановлено, що Ропат О. звернулася до суду з позовом до Шарова К. про скасування усиновлення дитини – дочки Шарової Д. Відповідач позов не визнав, звернувшись із зустрічним позовом про визнання недійсним, посилаючись на те, що він не знав, що дитина була усиновлена, дитина народилась у період його відсутності, але він вважав, що вона – його рідна дочка.

Судом встановлено, що першою інстанцією відмовлено у задоволенні первісного та зустрічного позовів. Зокрема, Шаров К. посилався на те, що усиновлення було фіктивне, оскільки він не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення. Крім того, в запереченнях на первісний позов він посилався на те, що заяву про згоду на усиновлення він не підписував, про усиновлення не знав, вважав дочку рідною. Однак, позовні вимоги не були доведені.

З таким висновком погоджується і колегія суддів, оскільки він відповідає обставинам справи і ґрунтується на законі. З документів, що містяться в матеріалах цивільної справи,

вбачається, що Шаровим К. було здійснено низку дій, які свідчать про намір усиновити дитину, а саме: збирання необхідних документів (автобіографія, висновок про стан здоров'я), надіслання телеграфним зв'язком заяви про розгляд справи про усиновлення у його відсутність і про наполягання на позові. Будь-яких доказів на підтвердження доводів про те, що ним не було надано згоду на усиновлення, Шаровим К. не надано.

На підставі викладеного колегія суддів вважає, що суд першої інстанції повно з'ясував обставини справи, в рішенні навів переконливі доводи на обґрунтування своїх висновків [8].

На прикладі даного судового спору видно можливі негативні наслідки відсутності попереднього засідання з визначенням зацікавлених осіб, в тому числі батьків, під час усиновлення, що, в свою чергу, призводить до оскарження рішень суду та можливого спричинення дитині моральних страждань, матеріальних обмежень тощо.

Особливого значення в таких випадках набувають справи про усиновлення українських дітей іноземцями, де діти, як ніколи, потребують захисту, зважаючи на те, що дитина вибуває з країни, а її повернення (при скасуванні усиновлення) до України, як показує практика [9, с. 85], досить важкий та тривалий процес.

Разом з тим, є суди, які все ж проводять попередні судові засідання, наслідком чого є своєчасний розгляд справи та забезпечення відповідного захисту прав і свобод усиновлюваної дитини.

Так, Пролетарський районний суд м. Донецька, розглянувши у попередньому судовому засіданні матеріали цивільної справи 262/495/14-ц за заявою Мамич С., зацікавлена особа: Відділ опіки і піклування Пролетарської районної в м. Донецьку ради «про усиновлення», 17.02.2014 р. встановив, що заявник звернувся до суду із заявою, в якій вказала, що перебуває у зареєстрованому шлюбі з Буч К., який раніше перебував у цивільному шлюбі з Буч Л., від якого у них народився син Буч В.

Дитина проживає разом з батьком, мати мешкає окремо від дитини, має свою сім'ю і не заперечує проти усиновлення її сина. Просила оголосити її усиновлювачем Буч В., та записати її у книзі реєстрації народжень матір'ю усиновленої дитини. Приймаючи до уваги, що рішення суду може вплинути на права та обов'язки щодо однієї із сторін, суд притягнув для участі в справі в якості зацікавлених осіб батьків дитини: Буч К. та Буч Л. [10].

Гадяцький районний суд Полтавської області 27.02.2015 р. також проводив попереднє засідання по цивільній справі за заявою Горлач В. про усиновлення сина своєї дружини Борко Р. – Борко М.

Ухвалою від 23.02.2015 р. провадження у зазначеній справі було відкрито. Як свідчить нотаріально засвідчена заява, батько дитини, Борко П. дав свою згоду на усиновлення його сина заявником та не заперечує щодо зміни прізвища та по батькові свого сина. Враховуючи норми ст. 219 СК України, ч. 6 п. 2 ст. 130 ЦПК України, суд вважає за необхідне залучити до участі у справі в якості заінтересованих осіб Борко П., батька неповнолітнього Борко М. та відділ державної реєстрації актів цивільного стану Гадяцького районного управління юстиції [11].

Таким чином, суд в попередньому засіданні вирішив важливі питання: залучив батька дитини та відділ реєстрації з метою уникнення в подальшому при судовому розгляді справи порушення прав усиновленої дитини та можливості батька оспорювати рішення про усиновлення. Такі дії суду надають справі неупередженості, законності, всебічності та своєчасного розгляду у світлі захисту прав і свобод усиновленої дитини.

Висновки. Нами розглянута позиція Верховного Суду України щодо відсутності підстав для проведення попереднього судового засідання у наказному та в окремому провадженнях, крім випадків розгляду справ про обмеження цивільної дієздатності чи визнання фізичної особи недієздатною, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою чи про відновлення прав на втрачені цінні папери.

Питання усиновлення дітей, в тому числі іноземними громадянами, Верховним Судом України до цього списку виключень не включено, що, на наш погляд, не відповідає вимогам законодавства та практичним потребам діяльності суду з розгляду вказаної категорії справ.

У справах про усиновлення, де родичі усиновлюваної дитини не бажають цього усиновлення, де батьки мають свою думку з цього приводу, де є спірні моменти, попереднє судове засідання повинно обов'язково проводитися.

Одразу після відкриття провадження у справі можуть виникати питання щодо виклику заінтересованих осіб, витребування додаткових документів, які під час судового розгляду призводять до відкладення справи, затягування процесу, що, в свою чергу, негативно впливає і на саму дитину. Зокрема, діти, які усиновлюються іноземними особами, як ніколи, потребують особливого захисту, зважаючи на те, що дитина вибуває з країни.

Отже, вважаємо за необхідне включити до списку справ окремого провадження, у яких проводяться попередні судові засідання, справи про усиновлення, в тому числі іноземними громадянами українських дітей.

Список літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Бондаренко Н.Л. Процесуальна мета стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду / Н.Л. Бондаренко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 3-4 (7-8). – С. 124-132.
3. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>
4. Лупспеник Д.І. Значення стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду та деякі особливості проведення попереднього судового засідання судом першої інстанції / Д.І. Лупспеник // Право України. – 2006. – № 11. – С. 56-62.
5. Васильовский Е.В. Учебник гражданского процесса / Под ред. В.А. Томсинова. – М. : Зерцало. – 2003. – 464 с.
6. Стоянова Т.А. Сутність та значення підготовки до судового розгляду справ про усиновлення / Т.А. Стоянова // Збірник тез наукових робіт учасників 4-ї Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів. – Одеса, 2009. – С. 164-167.
7. Ухвала Баранівського районного суду Житомирської області по справі № 0602/16/2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48846898>
8. Ухвала Апеляційного суду Автономної Республіки Крим по справі №2/115/64/2013 від 05.08.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35229975>
9. Журило С.С. Цивільно-правове регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами / С.С. Журило. – Одеса, 2015. – 208 с.
10. Ухвала Пролетарського районного суду м. Донецька від 17.02.2014 р. по справі 262/495/14-ц. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37852227>
11. Ухвала Гадяцького районного суду Полтавської області від 27.02.2015 р. по справі № 526/365/15-ц. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42888498>
12. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Стаття надійшла 24.03. 2016 р.

С.С. Журило, канд. юрид. наук, старший преподаватель
Национальный университет «Одесская юридическая академия»
Кафедра гражданского процесса
ул. Пионерская, 9, Одесса, 65009, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ СУДОМ ДЕЛ ОБ УСЫНОВЛЕНИИ УКРАИНСКИХ ДЕТЕЙ ИНОСТРАННЫМИ ГРАЖДДАНАМИ К РАССМОТРЕНИЮ

Резюме

Статья посвящена рассмотрению вопроса о необходимости проведения предварительного судебного заседания при рассмотрении дел об усыновлении украинских детей иностранными гражданами. В частности, анализируются точки зрения ученых по данному вопросу, проводится анализ судебной практики.

Сделан вывод о том, что в делах об усыновлении, где родственники усыновляемого ребенка не желают этого усыновления, где родители имеют свое мнение по этому по-

воду, где есть спорные моменты, предварительное судебное заседание должно обязательно проводиться. Отмечается, что сразу после открытия производства по делу могут возникать вопросы о вызове заинтересованных лиц, истребовании дополнительных документов, что в ходе судебного рассмотрения приводит к откладыванию дела, затягиванию процесса, что, в свою очередь, негативно влияет и на самого ребенка. В частности, дети, усыновляемые иностранными лицами, нуждаются в особой защите, учитывая то, что ребенок уезжает из страны.

Ключевые слова: усыновление, усыновитель, ребенок, судебное рассмотрение, иностранец.

S.S. Zhurylo., Candidate of Juridical Sciences, Senior Lecturer
National University «Odessa Law Academy»
the Department of Civil Process
Pionerskaya Street, 9, Odessa, 65009, Ukraine

FEATURES OF PREPARATION BY THE COURT FOR CONSIDERATION OF CASES ON THE ADOPTION OF UKRAINIAN CHILDREN BY FOREIGN NATIONALS

Summary

The article examines the issue of the necessity for a preliminary hearing in cases of adoption of Ukrainian children by foreign nationals. In particular, the scientists' opinion on this issue and judicial practice is analyzed.

It is concluded that in cases of adoption, where relatives of the adopted child does not wish the adoption, where the parents have their own opinion on the matter, which has points of contention, a preliminary hearing must necessarily be carried out. It is noted that at the opening of proceedings in the case may raise questions about the privy to summon, reclamation of additional documents, that during the court proceedings leading to the postponement of the case, delaying the process, which, in turn, negatively affects the child himself. In particular, children adopted by foreigners, are in need of special protection, considering the fact that the child leaves the country.

Key words: adoption, adopter, a child, court hearing (trial), the foreigner.